

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยศึกษารูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับครอบครัวที่เหมาะสมของชุมชนบ้านนาห้าง ตำบลลำโรง อำเภอบัวโพธิ์ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ และแหล่งน้ำที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรของชุมชนบ้านนาห้าง 2. เพื่อศึกษาระบบการเกษตรของชุมชนบ้านนาห้าง 3. เพื่อศึกษาสถานการณ์ ปัญหาและสาเหตุของปัญหาของการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านนาห้าง 4. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในอดีตของชุมชนบ้านนาห้าง และ 5. เพื่อหารูปแบบในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับครอบครัวที่เหมาะสมของชุมชนบ้านนาห้าง วิธีการในการดำเนินงาน ได้แก่ ประชุมทีมวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมและวางแผนการปฏิบัติงาน ประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจต่อชุมชนพร้อมทั้งคัดเลือกอาสาสมัครวิจัย อบรมการจัดเก็บข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล และการสร้างเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล เก็บข้อมูล สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล ประชุมชาวบ้านเพื่อแจ้งข้อมูลที่เก็บมาได้ให้ชุมชนตรวจสอบเพิ่มเติมข้อมูล ศึกษาฐานพื้นที่ที่มีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ประชุมชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแลกเปลี่ยนแนวความคิดเรื่องการแก้ปัญหาเพื่อการเกษตร ประชุมทีมวิจัยวางแผนดำเนินการทดลองตามแนวทางการแก้ไขปัญหเพื่อการเกษตรที่ได้ ทดลองดำเนินการตามแผนที่วางไว้ สรุปผล ประเมินผลการทดลอง ประชุมชาวบ้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำเสนอผลการวิจัยและรับฟังความคิดเห็น และรายงานผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินการวิจัยดังกล่าวพบว่า บ้านนาห้าง ตั้งอยู่บนเนิน สูงต่ำไม่เท่ากัน สภาพพื้นที่เป็นหินปนทราย พื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนมีประมาณ 60 ไร่เศษดินในพื้นที่โดยมากเป็นดินทรายลึกถึง 3 เมตร เป็นดินไม่อุ้มน้ำไม่เหมาะสมกับการทำนา พื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรมี 40 ไร่เศษดิน ซึ่งการทำการเกษตรของชุมชนบ้านนาห้าง แบ่งได้ดังนี้ ประเภทพืชสวน ได้แก่ พืชผักสวนครัว พริก แตงโม มะม่วง อ้อย ลำไย มะขามหวาน มะม่วงหิมพานต์ ถั่วลิสง เป็นต้น ประเภทพืชไร่ ได้แก่ ข้าว พืชไร่ มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส และถั่วลิสง และการทำนาปลูกข้าว จากชนิดและประเภทของการปลูกพืชดังกล่าวทางชุมชนมีการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนคือ การใช้น้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติ การใช้น้ำตามฤดูกาล ได้แก่ น้ำฝน ใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่เกิดจากการพัฒนา ได้แก่ สระ ฝาย ประปา บาดาล ด้วยศักยภาพด้านปริมาณของแหล่งน้ำของชุมชนที่มีจำนวนมาก แต่ประสิทธิภาพของการเก็บกักน้ำที่มีค่อนข้างจำกัด จึงทำให้ ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนต่ำ คุณภาพไม่ดี จำหน่ายไม่ได้ราคาดี รายได้ไม่เหมาะสมกับการลงทุน โดยจากปัญหาที่กล่าวมามีสาเหตุดังนี้ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พื้นที่ทำการเกษตรมีจำนวนมากขึ้น แหล่งเก็บกักน้ำในชุมชนกักเก็บน้ำได้มีเต็มประสิทธิภาพ หน่วยงานและชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ภาคการส่งเสริมขาดความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการทำการเกษตรของพื้นที่ การใช้ภาคความรู้ทางเทคนิคของภาคการส่งเสริม ทักษะคิดในการทำการเกษตรของชุมชน

จากการสรุปและวิเคราะห์ชุมชนชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อ กำหนดแนวทางการทำงานของโครงการ เป็นผลให้เกิดแผนการปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาห้าง และค้นพบรูปแบบในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับครอบครัวของชุมชนบ้านนาห้าง ดังนี้คือ รูปแบบที่ 1 เปลี่ยนระบบการจัดการ

น้ำ จากการใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่อยู่ในที่ต่ำและใช้เครื่องสูบน้ำเป็นการใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่อยู่ที่สูง โดยการปั๊น
 ฝายแก้มลิงเพิ่มพื้นที่รับน้ำแล้ววางท่อระบายน้ำลงสู่ที่นา ในกลุ่มที่มีพื้นที่มีแหล่งน้ำเหมาะกับการทำฝาย
 รูปแบบที่ 2 เปลี่ยนระบบการผลิต โดยการเปลี่ยนจากการทำนาอย่างเดี่ยวเป็นการปลูกพืชหลายชนิดตามลักษณะ
 พื้นที่ที่มีความสูงต่ำ ลักษณะดินและแหล่งน้ำ ที่แตกต่างกัน โดยที่ลุ่มใช้ทำนา ที่ดอนใช้ปลูกพืชที่ต้องการน้ำ
 น้อยและผักสวนครัว และ รูปแบบที่ 3 เปลี่ยนชนิดพืช โดยการเปลี่ยนจากการทำนาเป็นการปลูกพืชที่ต้องการน้ำ
 น้อยในพื้นที่ที่เป็นดินทราย ที่สูง และไม่มีแหล่งน้ำ

นายบิน คงทน และคณะ